

Agrese jako blahodárná síla

Naše společnost má problémy s respektováním a kultivací přirozeného pudu agresivity, a to způsobuje poruchy v chování

Schopnost a potřeba agrese je lidem vrozená. Je to nástroj sebezáchovy, od původu neutrální. Znaménko plus či minus mu uděluje až lidská kultura.

Helena Klímová
skupinová analytička

V médiích a následně v debatách v české společnosti se dá v poslední době vysledovat řada témat, která se dají shrnout do následujících otázek: Bít, či nebít děti? Který z našich představitelů má lepší blondýnu? Jak pohlížet na bratry Mašiny? Kde se berou členové podivných sekt? Jak na neonacisty? Jak na kuřáky?

Ač to na první pohled nevypadá, tyto otázky mají leccos společného. Vyrůstají ze stejného kořene, kterým je pudová síla agrese tkvící ve společenském nevědomí. Tato pudová síla motivuje lidské projevy nejrůznějšího druhu. Teprve když prozkoumáme toto skryté ložisko, můžeme různým projevům lidského chování porozumět.

Období znejistění

Schopnost a potřeba agrese je lidem vrozená. Je to nástroj sebezáchovy, od původu neutrální. Znaménko plus či minus mu uděluje až lidská kultura. Zda přijde o agresii život bránící či mařící, záleží jednak na panujícím žebříčku hodnot, jednak na tom, jak úspěšně se dařilo předchozí „ochočování“ toho agresivního tvora – člověka.

Člověka je totiž třeba „ochočovat“ a právě toho se týká první otázka: co jiného může bítí dítě být, než projev agrese? Po celou dobu svého druhového vývoje člověk děti vychovával, „ochočoval“ jejich vrozenou pudovost, také s použitím agrese.

Současná diskuse tento způsob zpochybňuje. Odvoláme se na nezapomenutelného Zdeňka Matějčka, předního českého psychologa: říkal, že dítě smí a má plácnout ten, kdo ho má rád a kdo se s ním jindy mazlí. Jde tedy o rozdíl mezi „bitím“ a „plácnutím“ – je třeba vyloučit krutost, týrání a ponižení dítěte. Musí také nastat odpuštění. Ale není lépe dítěti domluvit, počkat, až na leccos přijde samo?

V této souvislosti je důležitý pojem „řeč těla“:

než dítě začne mluvit, „mluví“ s rodiči svými tělesnými projevy, zprvu nevědomými. Rodiče mu odpovídají podobně: mazlí se s ním a také mu neverbálně vymezují hranice chování, také občasným plácnutím (množství mazlení má vždy převažovat nad plácáním, říká Matějček). Tato první, neverbální fáze vztahu je pro zdravý vývoj člověka naprosto nezbytná.

Předčasná dominance slova nad řečí těla, apel na racionalitu ještě nezralou, může oslabit vnímání a prožívání emocií a navodit nemístné pocity viny (chyběl

trest a odpuštění). Ještě i dospělý pacient vzpomíná: „Rodiče mne zasypávali slovy, radami, výtčkami... až jsem nemohl dýchat. Kdyby mne byli pláclí, byl by to pro mne trest, odpuštění a nový nádech.“

Nicméně, proč právě nyní diskutujeme o tom, zda bít či nebít? Protože se ocitáme v období obecného znejistění. Člověk naší kultury se začal bát dokonce své vlastní agresivity, některých jejích zjevných projevů: jako by se kultura bála obhájit i sebe samu. Hranice chování jsou rozrušené, opouštějí se rituály, které budují pospolitost a bezpečí. Takto opuštěný sociální prostor pak ale živelně zaplavují agresivní subtotální formace – náboženské sekty a zejména gardy pravicových extremistů.

Heroická identita

Bojová hesla a písně neonacistů jsou známy například z internetu. Texty vyzývají nadřazenost vlastní skupiny, národa a rasy, údajně ohroženou. Ohrožení má pocházet od těch, kdo jsou odlišní. Písně vyzývají k agresi.

Neonacisté vyjadřují vytěsňovanou, odstěpenou a pokřivenou část kolektivního nevědomí: to, co společnost v posledních desetiletích s pomocí svých elit nezpracovává a nevyslovuje dostatečně – totiž vlastní identitu, směřování, hodnoty, hranice, vizi, sebeobranu. Celé toto téma pak nenalézá ohlas mezi příslušníky elity, ale na opačném konci Gaussovy křivky, mezi spodiinou. Společenská patologie se tématu ujme a v podobě zdeformované – jako kolektivní paranoidní fikci s průvodními bludnými představami – je nabízí společnosti co nezanavý a pokleslý mluvčí onoho vytěsňovaného tématu.

Ideologie, kterou neonáckové vyznávají, je nicméně jakousi nádobou, dobově a zeměpisně danou; v jiném podobné generální skupiny si vyberou ideologii jinou, například teroristickou. Nádoba se různí podle dobové a místní specifiky, to, co je stejné, je motivace, totiž pudový základ.

Silou, která neonacisty (a jim podobné) motivuje, je jejich neuspokojená pudová

Nemluvně ještě nezná zápor, v nevědomí neexistuje NE. Rodičovský rituál zvědomuje tu nejzákladnější podobu záporky NE, totiž NE smrt. NEní smrt, NEní nepřátelství. Je život, je jídlo, je objetí. To je rituál, který proměňuje pud agrese v pouto, v lásku.

a čím nejasnější je odpověď, tím silněji otázka opakovaně naléhá. A tím více se pak odpověď přiklání k mezní formulaci.

Takovou mezní odpovědí může být i volání po identitě heroické. Vždyť – co jiného je spor o Mašiny? Tento náš celonárodní dialog vyjadřuje dva protikladné postoje. Jedna strana počiny Mašinových vyznamenává jakožto heroické. Mašinových cesta za svobodou bez zábran doplňuje národní identitu o prvek heroismu a ztotožníme-li se s Mašiny, řadíme se mezi národy hrdinské: co Čech, to skrytý Mašín. Druhá strana dialogu vidí v cestě Mašinů i agresii nepřipustnou. Takto se vyslovili například Ivan Medek, Anna Šabatová, Jan Šimsa... Tito jmenovaní jsou známi svým vlastním statečným postojem v dobách nesvobody, takže patrně necítí potřebu hrdinů zástupných.

Hrdinství i vražda vypadají občas stejně, rozlišení je v očích nahlížejících a také v očích pisatelů historie. Kdy je potom násilí hrdinstvím a kdy vraždou, kdy teroristickým aktem, kdy projevem extremismu,

Jenže – děje se to takto? Možná občas. V kavárně lidé volají vrchního, na pracovišti vedoucího, jinde jinou autoritu. Mnohé podobné situace zůstanou neřešeny: na ulici, v dopravních prostředcích, tam, kde nestrukturovanost, anonymita a pomíjivost situace zdánlivě brání dialogu. Jako bychom se neuměli nebo báli bránit sami.

Vnější autorita vstupuje do skupinových vztahů už od raného dětství. Děti nemají mnoho času naučit se žít a rozhodovat ve vlastní hrací, samořídící skupině. Lidské skupiny neumějí agresii řešit přímým dialogem účastníků. Řešení se posunují nahoru, po mocenské vertikále, případně do ztracena. Patrně není náhodou, že o kouření ve skupině lidí se rozhoduje na nejvyšších úřadech Evropy; můžeme si ale představit i stav, kdy lidé v malé lidské skupině jsou s to o svém mikroklimatu rozhodovat sami.

Pud agrese je silou pořádkující. Dává vznik mocenskému žebříčku, byt často skrytý; účastníci přitom mohou prožívat příběh jiného druhu: Některé mužové včetně našich představitelů jakoby soutěžili, kdo si opatří lepší novou blondýnu. Známý moderátor radostně vyhlašuje „manželské přepřahání“.

Mužové taktó jednající však nemusejí být vedeni velkolepostí své sexuální síly, spíše jde o soutěživost uvnitř mužské tlupy. Tím skutečným objektem libida není žena, ale mužská skupina. Na odívání maskulinní skvělost ve skutečnosti slouží tužbám homoerotickým: získat mocenské postavení mezi bratrstvem spřízněných.

Nicméně, ani nám ženám není takové chování cizí. Pro dívky ve třídě bývá pří-

hazování uklidňující houpání. Rodič tak sděluje: ozkošuj moji sílu, pohled na mé zuby, mohu tě sežrat, ale NEsežeru. Dítě opakovaně zažívá napětí – a pak slastnou úlevu a smích. Nemluvně ještě nezná zápor, v lidském nevědomí neexistuje záporka NE. Rodičovský rituál zvědomuje tu nejzákladnější podobu záporky NE, podobu existenciální, totiž NE smrt. NEní smrt, NEní nepřátelství. Je život, je jídlo, je objetí. To je rituál, který proměňuje pud agrese v pouto, v lásku. Toto je ten počátek ochotování a je v mnohém společný kočkám, lidem, štetňatům a živočichům.

Se vstupem slova, říkanek, nabývá rituál podoby lidské. Dospělý stálek z pozice síly manipuluje s dětským tělem i vjemy. Současné pojmenovává milým slovem, obdaruje dětské tělo smyslem a vztahem. Dítě si při těch hrách zvědomuje své tělo, a to jakožto smysluplné a dospělému milé. Odtud se odvíjí zdravý narcismus, psychosomatická rovnováha a schopnost důvěry k druhému člověku: to vše jakožto schopnost proměňovat pudovou sílu agrese pro potřeby života.

Lidská kultura – to nejsou jen díla umění a vědy, kultura člověka se počíná říkadly pro kojence a batolata a hrami v přirozené dětské skupině. Tato dětská kultura her, tanečků, se přenáší přes generace.

Rituál proměny agrese v blízké pouto se odehrává také při namlouvání, při jakémkoli sblížení, vždy individuálně znovu, takže vzniká kultura člověka. Pudový zápas je zobrazen kulturním symbolem, jehož púdorysem je tzv. „dramatický trojúhelník“: věčná trojice Pronásledovatel-Obět-Zachránce. Na tomto dramatrianglu se odvíjejí mýty, pohádky, detektivky, drama (nejen) shakespearovské, sci-fi, fantasy.

Na síle dramatrianglu sociální demagogové budují představy veřejného nepřítelce, Pronásledovatele, aby si sami zahráli postavu Zachránce, aby využili pudových sil společnosti pro strukturování, které vyhovuje jejich záměrům. Vidíme poruchy při proměněch agrese

národně osvobozenecským bojem? O tom se vedou spory po celém světě.

Jak tedy má společnost nahlížet na pudovou sílu agrese? Možná by se téma agrese dalo snáze nahlédnout na příkladu méně drastickém. Třeba na tom, jak řešit spory o kouření. Sdílení ohně patří totiž mezi usmiřovací rituály. Kouření ale obtěžuje občany bez cigarety, mohou je vnímat jako agresivní intruzi. Vznikne dialog, hádka, kuřáci uhasí své cigarety, nebo ti druzí odejdou, nebo se všichni dohodnou jinak... Prostě spor vyřeší přítomní spolu na místě.

m ládeho alfy vyšším stupínkem – ostatně partnerovo postavení přinášelo ženě status odedávna. Milostný objekt se stává nástrojem subjektu při usilování o prestiž v rámci genderu, vlastního rodu – jedinec partnera či partnerku předkládá před svoji skupinu jako kořist a podle kvality úlovku pak získává prestiž. Je tojev skupinové dynamiky, a sexuální pud se přitom dostává do služeb pořádkujícího pudu agrese.

Člověk se rodí s pudovou výbavou lidopu. Příslušníkem lidského druhu se stává ochočováním vrozené pudové síly. Ochočování pudu agrese začíná sekvencí dvou po sobě následujících fází: v první fázi je živočich vystaven náznakové agresivě, ve druhé fázi následuje opak – záchrana, obživa, mír – z rukou toho, kdo ochočuje.

Tento jednoduchý děj v různých obměnách používají různí tvorové: živočich v boji o dominanci předvede své nebezpečné tělesné zbraně, ale pak je viditelně odkloní, zakryje, nepoužije. Řečí těla sdělí, že namísto boje nabízí dohodu. Tak vznikl rituál, který s pomocí pudové síly agrese buduje a pořádá vztahy.

Jak ochočovat člověka

Také člověk, ještě než začne mluvit, rozumí rituálu, kterému výstižně říkáme kočkování. Rodič dítěti tělesně naznačuje agresivitu: zvedá dítě do výšky, pohazuje s ním jako s kořistí, všelijak je mačká, cení na ně zuby a funí mu za krček... Vzápětí ale tyto své projevy výrazně popře. Z cenění zubů je úsměv, ze zakousnutí krčku polibek, z po-

Pudový zápas je zobrazen kulturním symbolem, jehož púdorysem je „dramatický trojúhelník“: věčná trojice Pronásledovatel-Obět-Zachránce. Na tomto dramatrianglu se odvíjejí mýty, detektivky, pohádky, sci-fi...

